

Terminológiai munka az Európai Unió Tanácsának magyar nyelvi fordítóosztályán

A(z)¹ IATE (alias JATE): Interactive Terminology for Europe

Az Európai Unió hivatalos nyelveinek száma a legújabb, 2004-es bővítést követően húszra² emelkedett. A munkanyelvek száma ennél jóval szerényebb és intézményfüggő, ugyanakkor a jogalkotási aktusok csak az Európai Unió Hivatalos Lapjában történő kihirdetéssel válnak hatályossá. Ezzel az EU a világon a legtöbb nyelvi szakembert, fordítót és tolmácsot foglalkoztatja. A szakszerű fordítási és konferenciatolmácsolási tevékenységnek egyidejűleg terméke és alapfeltétele a számos szakterület pontos terminológiájának kidolgozása és adatbázisban történő rögzítése. E tanulmány egyrészt a terminológus mindennapi munkáját, másrészt a legújabb terminológiai adatbázis, a IATE – az Európai interaktív terminológia³ – bemutatását tűzi ki célul a felhasználó és a terminológus nézőpontjából.

Bármely terminológiai adatbázis töltögetése több módon képzelhető el, a Tanácsnál konkrétan a következő módokon: a fordítás megkönnyítése érdekében a terminológus vagy preventív és proaktív módon előzetesen kutat ki egy szakszót/szakkifejezést (a saját gyakorlatomban ez eddig egyetlen terminus esetében fordult elő), vagy utólag, saját fordítások alapján összeállított szószedet szolgál a kiindulópontul (ez is ritka, időhiány miatt), vagy *a helpline* logisztikai szolgáltatás gyümölcse lesz az alaposan dokumentált, egyeztetett *terminus technicus*, ez utóbbi eset a leggyakoribb. Tehát az az ideális eset, amikor a szakterminológia a szakfordítói munkának egyrészt terméke, másrészt kiindulópontja: egy szakszöveg fordítása során felmerült és kikutatott, szakértők által megerősített *terminus technicus*okból a fordító saját adatbázist hoz létre, amelyre azután a későbbiekben támaszkodik, a Tanácsnál időhiány miatt csak ritkán fordul elő.

¹ Jóllehet a rövidítés angol, az intézmények magyar fordítói és terminológusai belső szaksargonjukban magyarították a kiejtést, ezért a továbbiakban a névelőhasználat ezt tükrözi.

² Határozat született arról, hogy 2007. január 1-től az ír nyelv is hivatalos nyelv lesz. Az ír nyelv esete sajátos: az alapszerződések és az elsődleges joghoz tartozó egyes jogi aktusok mindig is hozzáférhetők voltak ír nyelven, míg a másodlagos jog vagy a Hivatalos Lap nem. Az ország csatlakozásának idején az ír kormány ebbe a rendszerbe gyakorlati okok miatt egyezett bele. 2007. január 1-jétől azonban a másodlagos jog körébe tartozó egyes EU-jogszabályok is hozzáférhetők lesznek ír nyelven.

ld. <http://europa.eu/languages/hu/document/59>

³ És akár *in medias res* is kezdhethénk: miért nem „Európai intézményközi adatbázis”? Erre a metaterminológiai kérdésre a későbbiekben válaszolok.

A magyar nyelvi osztályon jelenleg ketten vagyunk fő terminológusok, hetente váltjuk egymást; fő feladatunk a *helpline*, ami azt jelenti, hogy a fordítók személyesen vagy e-mailben tudatják, milyen problémás kifejezésre bukkantak, amelyre a források hierarchikus kutatása dacára sem találtak kielégítő megoldást, vagy sokféle, esetlegesen ellentmondó megoldást találtak. Azaz a munkatársak által kikutathatatatlannak ítélt terminológiai kérdések megoldása (*mission impossible*) hárul ránk, ami egyben azt is jelenti, hogy csúcsidőszakban (az évnek legalább a felében) egyik pillanatról a másikra hol a Közös kül- és biztonságpolitika (KKBP), hol a veszélyes vegyi anyagok vagy az északi-tengeri halfajok ívási időszakának témakörében kell jártasnak mutatnunk magunkat, mindezt mondjuk egy környezetvédelmi szöveg vagy a Jogi Szolgálat jogalap-érvlistájának fordításával szimultánban.⁴ A keresések elsősorban az Interneten történnek, a legmegbízhatóbb

⁴ Egyetlen, csúcsidőszaki nap (2006. november 14.) *helpline* kérdéseit és általam javasolt megoldásait adom meg a következőkben:

Az Európa Tanács ajánlásaira a következőképp hivatkozunk, pl. az Európa Tanács Rec(2000)19. számú ajánlása; A tökemegfelelőségi irányelv fordításakor hasznos lehet a PSZÁF Validációs kézikönyv link: www.pszaf.hu/resource.aspx?ResourceID=pszafhu_vkkelso; biosafety, biosecurity=biológiai biztonság, biológiai védelem; British subjects=a Brit Nemzetközösség tagjai; DDA= az Egyesült Nemzetek Leszerelési Ügyek Főosztálya; electric plant=erőmű; Electronic Reporting System=ERS=elektronikus jelentési rendszer; energy manager, energy audit=energetikai vezető, energetikai átvilágítás; FSU=a Szovjetunió volt tagköztársaságai; full name and possible parallel and auxiliary names ((HÉA=hozzáadott értékadó) irányelv)=teljes, valamint esetlegesen párhuzamos név és kiegészítő név; Geneva Office of the DDA=az ENSZ Leszerelési Ügyek Főosztályának Genfi és New York-i Hivatala; honour-related crimes=becsület elleni bűncselekmények; Melange: a highly toxic rocket fuel component=egy rendkívül mérgező rakétaüzemanyag-komponens, a Melange; Micro States=miniállamok; Mtoe = millió tonna olaj egyenérték; NPT Prep Com process=az atom-sorompó-szerződés előkészítő bizottságának folyamata; NSG (Nuclear Suppliers Group) nuclear co-operation suspension clause=a Nukleáris Szállítók Csoportjának az együttműködés felfüggesztéséről szóló záradéka; NWS=atomfegyverrel rendelkező állam; Office of the Personal Representative on NP=a főtítkárfőképviselő tömegpusztító fegyverek elterjedése elleni küzdelemért felelős személyes megbízottjának hivatala; Pelindaba NWFZ Treaty=az atomfegyvermentes-övezetről szóló Pelindaba-szerződés; professional, public and private transport=tömegközlekedés, hivatásos szállítás és magán szállítás; prudential assessment=felügyeleti értékelés (tökemegfelelőségi irányelv); radio-nuclide stations network=radioizotópos állomások hálózata; Regulatory Board of the Energy Community=az Energiaközösség Szabályozó Testülete; remote sensing data for vessels=hajóadatok távérzékelése; Residents of undefined citizenship=nem meghatározott állampolgárságú személyek; ring-fenced vessels=pontosan körülhatárolt hajók; Southeast European Cooperative Initiative=SECI center=a Dél-Kelet-Európai Együttműködés Kezdeményezés Központja; Sphygmomanometer=vérvnyomásmérő; system for remote sensing of vessels=hajó-távérzékelő rendszer; system for the electronic reporting of data=elektronikus adatszolgáltatási rendszer; Vessel Detection System=VDS=hajójelző rendszer.

webhelyek a kormányportál⁵, a tudományos-egyetemi oldalak, és a terminológiai kutatás szempontjából csak ezek után következik az Eurlex a kihirdetett uniós jogi aktusokkal⁶ (hiszen ezek fordított szövegek), a CCVista⁷, valamint a Tanács belső, AIS-nek nevezett szöveges adatbázisa.

A magyar minisztériumi és szakintézményi szakértőkkel (akik első körben a szövegek címzettjei) való konzultáció magától értetődő követelménynek tűnik, ámde a rendelkezésünkre bocsátott 536 szakértőt felvonultató szakértői táblázat még az Igazságügyi Minisztérium Fordításkoordináló Osztályától, azaz 2004. előttről származik, azóta nem volt frissítve, amiből adódik, hogy:

- a) a szakértő ma már elérhetetlen, vagy
- b) nem válaszol a megkeresésre
- c) a töredék válaszadó ezt általában jelentős fáziseltolódással teszi, jellemzően a jogszabály-előkészítés utolsó fázisában, amikor a fordító/terminológus már minden kifejezést kikutatottnak vél. Ekkor visszajön a szöveg telejavítással, amihez tartanunk kell magunkat.

Nem egyszer előfordul, hogy a szakértői megoldások ellentmondanak egymásnak, vagy ha egyeznek, hibásak: nemrég előfordult olyan eset is, amikor két-
tő egybehangzó szakértői véleményt egy terminus kapcsán a jogász-nyelvészek eufemisztikusan „szakértői túlkapásnak” minősítettek: az angol szakkifejezésnek egyszerűen nem az ekvivalense volt a megadott magyar kifejezés. Más nyelvek fordítói beszámoltak olyan esetről is, amikor szakértőik kifejezett vagy burkolt politikai/lobby célzattal kívánták a célnyelvi ekvivalenst torzítani. Ezen túlmenően egyeztetni kell a Magyar Köztársaság Állandó Képviselőtének (ÁK) munkatársaival, más intézmények terminológusaival, és a közösségi vívmányok (az *acquis*) szövegeiben előforduló terminusokat is figyelembe kell venni

Jóllehet még a Tanács Központi Terminológiai Szolgálatának vezető munkatársai szerint is elvben és a gyakorlatban is „a fordítóé az utolsó szó”, hiszen az ő neve szerepel a dokumentumon, ez nem mindig valósul meg, a szakértők (ideértve a jogász-nyelvészeket is) sokszor felüljavítják a szöveget. Az ideális eset az lenne, ha a tanácsi munkacsoportokban részt vevő, konkrét *dossziéval* (újabb intézményi szakzsargon) megbízott magyar szakértőket lehetne megkeresni.

A fenti munka eredménye lesz a IATE feltöltése. A IATE előzményei:

1962–68-ig az EGK tagállamai kifejlesztették az Euterm-et, valamint 1964-ben bevezették a Dicautom-ot. E két adatbázis egyesítéséből jött létre az

⁵ A hatályos magyar jogszabályok ingyenes elektronikus változata,
<http://www.magyarorszag.hu/kereses/jogszabalykereso>

⁶ <http://eur-lex.europa.eu/en/index.htm>

⁷ <http://ccvista.taie.be/>

Eurodicautom, amelyet az Európai Bizottság nyelvi szolgálata 1973-ban kezdett fejleszteni. Az Eurodicautom 11 + 1 nyelven létezik⁸ (a +1 a latin!⁹). Az Európai Parlamentnek is volt saját terminológiai adatbázisa, a 12 nyelvű Euterpe.

A IATE harmadik fő forrása az Európai Unió Tanácsának TIS (= Terminological Information System of the Council of the European Union) nevű adatbázisa volt (ezt már szintén nem fejlesztik tovább).

Ezen adatbázisok nyilvánosak voltak és csak az Eurodicautom mintegy 5,5 millió szakszót/szakkifejezést tartalmazott. Az adatbázisok egyesítése 2003-ban történt meg, ezzel létrejött az egységes intézményközi terminológiai adatbázis, amely a IATE nevet kapta. Küldetése a fent hivatkozott adatbázisok központosítása, a párhuzamosságok megszüntetése, az esetlegesen ellentmondó és/vagy nem egyértelmű és/vagy hiányos információk kiiktatásával a dokumentumkészítés fordítási szakaszának felgyorsítása, ezáltal a termelékenységnak, következésképp a költséghatékonyságnak – a dokumentumok minőségének javításával egyidejű – növelése.

A IATE a jelen pillanatban csak az uniós intézmények nyelvi szakemberei, valamint eseti alapon történő döntés után egyes tagországi minisztériumok számára elérhető¹⁰, ám a Bizottság határozatot¹¹ hozott az adatbázis nyilvánossá tételéről, amelynek eredeti határideje 2006. vége volt, a legújabb információk szerint azonban a nyitás csak 2007. első negyedévének végére várható.

A IATE fejlesztése 2001-ben vette kezdetét, és 2005 volt az első olyan teljes naptári év, amikor az adatbázis „teljes gőzzel” üzemelt, azaz a szoftver összes funkciója működőképes volt és 21 nyelven¹² folyt folyamatosan a feltöltése. A IATE 2006. november 3-án pontosan 1 574 377 szócikket és 8 711 561 terminust tartalmazott, amelyek intézményi megoszlását az alábbi táblázatok részletezik: ebből az is kiderül, hogy a „terminus” szakkifejezést szélesen értelmezik:

⁸ Még mindig elérhető nyilvánosan a <http://ec.europa.eu/eurodicautom/Controller> elérési útvonalon, de fejlesztése a IATE-ra való átállás miatt befejeződött.

⁹ A finnek a nyelvi zűrzavar elkerülése végett és 2006. második félévében, a finn elnökség alatt hangsúlyozottan a latin egyedüli közvetítő nyelvként történő bevezetését javasolják, http://atrium/home/nib/view.asp?id_new=119, és a Tanács honlapján hetente adnak közre latinul összefoglalót „Conspectus rerum Latinus” címmel, http://www.eu2006.fi/news_and_documents/newsletters/en_GB/newsletters/

¹⁰ Például döntés született arról, hogy Románia és Bulgária csatlakozását megkönnyítendő a román és a bolgár külügyminisztérium hozzáférést kap az adatbázishoz.

¹¹ A Bizottság közleménye a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek, a Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: Új keretstratégia a többnyelvűség ösztönzésére, CELEX: 52005DC0596/HU, http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/hu/com/2005/com2005_0596hu01.pdf

¹² Egyedül a Tanácsnál folyik ír nyelven is az adatbázis bővítése. Jelentősegteljes, hogy a legújabb számítástechnikai szakkifejezések szócikkei ír nyelven is ki vannak töltve!

Tanács (Council)	176 713
Bizottság (COM)	997 643
Európai Parlament (EP)	280 885
Európai Beruházási Bank (EIB)	16 179
Európai Bíróság (CJEC)	8 577
Európai Számvevőszék (ECA)	1 712
Az Európai Unió Szerveinek Fordítóközpontja (CdT)	91 409
Régiók Bizottsága/Európai Gazdasági és Szociális Bizottság (COR/EESC JS)	15
Az Európai Unió Tanácsa Katonai Törzse (Council EUMS)	1 244

A „terminusok” megoszlása típus szerint:

Rövidítés ¹³ (Abbrev)	565 534
Formula ¹⁴ (Formula)	100
Kötött szókapcsolat (Phrase)	136 729
Rövid megnevezés (Short form)	2 870
Terminus technicus/szakszó (Term)	8 006 328

Az adatbázis két csatornán, egyrészt a világhálón, másrészt az intézmények intranetjén érhető el, a szerver Luxemburgban található. Ebből adódik jelenleg két fő probléma: a lassúsága, valamint az, hogy a bejelentkezés után elméletileg csak 130 perc után szűnik meg az összeköttetés (*time-out delay*), a valóságban azonban a rendszer sokkal hamarabb „kidobja” a felhasználót.

Az adatbázisba történő bejelentkezés után (a kinyitását követően valószínűleg ugyanolyan egyszerű eljárással, mint egy elektronikus postaládába) a kereső felület ugrik be. A felhasználó név mellett található az, hogy az illető milyen minőségében kezeli a IATE-t. Ez természetesen a jogosultságok behatárolását is jelenti.

Mit tehet az egyszerű felhasználó? Ha egy adott forrásnyelvi szakkifejezés összes nyelvi változatát szeretné látni, a ‘Source language’ mezőben lehet beállítani a forrásnyelvet; ha az ‘any’-t állítjuk be, a rendszer automatikusan hozzárendeli az adott kifejezést egy nyelvhez. Ha csak a magyar megfelelőre vagyunk kíváncsiak, a ‘Target language’ mezőben a HU-t kell beállítani. Az ‘Institution’ mezőben az ‘any’ beállításakor az adatbázis az összes létező ekvivalenst kiadja, de lehet

¹³ Ami alatt szoros értelemben vett rövidítéseket, mozaikszavakat és szóösszevonásokat kell érteni.

¹⁴ Ami alatt kémiai képleteket vagy matematikai formulákat kell érteni.

szűkíteni a keresést a 'Council'-ra vagy a 'COM' (Bizottság) stb.-re is. Érdemes az 'any'-t meghagyni alapbeállításnak, ugyanis ha több ekvivalensre bukkanunk (ami a magyar esetében ritka), a szócikk teljessége vagy hiányossága és/vagy a megbízhatósági kód alapján dönthetünk.

A 'Looking for' mezőbe írjuk be a kérdéses kifejezést. A 'Matching' mező használata:

'exact match': a teljes kifejezést pontosan be kell írni

'exact string': a kifejezés egy részét pontosan be kell írni

'all words': elég a főbb szavakat beírni, minden olyan terminust megkeres, amelyben az adott szavak együttesen fordulnak elő

'any word': több szó beírása esetén a szavakat egyenként és egyben is keresi (nem javasolt a használata, mert túl sok találatot ad, és a terminus megtalálásában általában nem segít)

'fuzzy': az elgépett és hasonló szavakra is rákeres (szintén nem túl hasznos a kereséshez).

A 'Domain' mező gyakorlatilag használhatatlan, ugyanis a hármas szintű szakterületi besorolások a CT szerint is megbízhatatlanok. (Fontos megjegyezni, hogy sajnos nincs valamiféle intézményfeletti központi terminológiai szolgálat, hanem minden intézménynek megvan (vagy nincs) a sajátja, ami jelentős mértékben a terminológiai egységesítés ellenében, de mindenesetre a munka gyorsítása ellenében hat.) A 'Reliability code'-ot érdemes 0-án hagyni. A megbízhatósági kódoknak egyébként igen nagy jelentősége van: a 0 a törlés előtti állapotot jelenti, az 1-es kód vagy azt, hogy az ekvivalenst automatikus terminuskivonatolóval vették be, vagy azt, hogy nem anyanyelvi hozta létre a forrásnyelvi szócikkfejet vagy írta be az ekvivalenst. Legújabb (2006. november végi fejlemény), hogy ha anyanyelvi ír be egy ekvivalenst, a rendszer automatikusan 2-es kóddal látja el, ami tehát nem informatív a kutatás mélységét és a terminus megbízhatóságát illetően. 3-as kódot rendelnek a terminológusok azokhoz az ekvivalensekhez, amelyeket kikutattak, de vagy nem találtak anyanyelvükön komoly szakmai (kormányzati és/vagy tudományos) honlapokon és/vagy releváns statisztikai gyakorisággal alátámasztott megoldásokat, vagy az ekvivalenst még szakértőkkel és/vagy jogásznyelvészekkel egyeztetni kell.

A keresési eredmények változatos képet mutatnak: ha a forrás- és a célnyelvi mezőt az 'any'-n hagyjuk, egyetlen szakszóra is sokszor több, a különböző intézmények által létrehozott szócikk ugrik be; a képernyő bal oldalán megjelenik, hogy milyen nyelven vannak meg a célnyelvi ekvivalensek, középen maga az ekvivalens, jobb oldalon pedig az intézmény kódja és a megbízhatósági kód. Például a 'power supply'-ra 14 megoldás ugrik be, ezek megoszlása a következő: 8 db COM-os szócikk, eltérő számú és különféle célnyelvi kombinációkban, köztük 1-es megbízhatósági kóddal a „tápáramforrás” ekvivalens 'Finance – Electronics and electrical engineering' szakterületi besorolással, valamint az „erőforrás” ek-

vivalens 1-es megbízhatósági kóddal és 'Defence – Transport – Land transport' szakterületi besorolással; 3 db Council szócikk, 2 db CdT szócikk és 1 db EIB, ezekben nincs magyar megfelelő.

Ha a fordító informatikai szöveget fordít és az 'external/internal supply' magyar megfelelőjét keresi, ettől bizony nem lesz okosabb.

Minden fordítónak van lekérdezési jogosultsága, ám az adatbázis bővítéséhez, változtatásához, törléshez az egyes nyelvi szolgálatoknál csak korlátozott számú munkatársnak van joga, a Tanács magyar nyelvi osztályán csak két „fő” terminológusnak (egyébként ez osztályonként eltérő). Ezen túlmenően az intézményspecifikus terminológia gazdája az adott intézmény (pl. az intézmény Eljárási Szabályzatának, szervezeti felépítésének terminusai¹⁵, a munkacsoportok és bizottságok elnevezései stb.). A közérdekű terminológiát pedig az intézmények felosztották egymás között, például a Tanács felelős az országnevekért, a személyzeti szabályzatok és a nemzetközi megállapodások terminológiájáért, vagy a Cdt az ügynökségek hivatalos elnevezéséért. Ezek tehát az adott intézmény számára kötelező és adott határidőre elvégzendő projektek.

A IATE ezen kutatások eredményeként bővül; tematikus projektekre, például a hozzáadott értékadó (HÉA)-irányelv terminusainak az adatbázisba történő bevitelére, csak a völgydőszakokban van idő.

A terminológiai munka nemcsak szakmai, hanem politikai irányelvekre is épül, melyek közül a legfontosabb az, hogy egy adott intézmény által létrehozott elektronikus szócikk ennek az intézménynek a tulajdonát képezi. Ebből következik a „legjobb gyakorlat”¹⁶ alaptétele, nevezetesen:

- a) A duplikátumok elkerülése végett a IATE feltöltésekor ellenőrizni kell, hogy az adott szócikk nem létezik-e már;
- b) Ha a szócikk nem létezik, lehet csak létrehozni új kártyát, angol vagy francia forrásnyelven (a IATE-specifikus szakzsargonban a 'problem language'-en)
- c) Ha létezik a szócikk, az adott intézménynél dolgozó terminológusnak a saját intézménye szócikkét kell előnyben részesítenie (erre a szócikken külön mezőben található jelzet szolgál, például Council, COM stb.).

Jóllehet a Tanács a TIS-nek a IATE-ba történő importálása előtt megtisztította a TIS-t, a terminológus gyakorta szembesül azzal a ténnyel, hogy:

- a) a terminus megvan, csak más 'domain'-hez=szakterülethez tartozik, mint amelyhez a terminológus szeretné hozzárendelni, következésképp a létező,

¹⁵ Például az angol *unit* megfelelője a Bizottságnál az „egység”, míg a Tanácsnál az „osztály” szó.

¹⁶ Amely szókapcsolat maga is *terminus technicus*nak minősül, az angol *best practice* és a francia *meilleures pratiques* nyomán (amivel a magyar uniós szakzsargon kialakulási folyamatát is szemléltettem).

az elvben nyelvfüggetlen fogalommeghatározás a probléma szempontjából nem releváns. A fenti példán szemléltetve a terminológusi fejtörést: az 'external/internal supply' = „külső/belső tápegység” számítástechnikai szakkifejezést szerettem volna beírni az adatbázisba, de ez lehetetlen volt, mert

- 1 a pontos szakkifejezést tartalmazó szócikk nem volt az adatbázisban, amelyet ki lehetett volna egészíteni a magyar ekvivalenssel, csak az előbb ismertetett 'power supply'; ekkor kellene logikusan létrehozni új kártyát, ámde
2. mivel a 'supply' vagy a 'power supply' már számos szócikk szócikkfejét alkotja, ráadásul az előbb látott elektronika – hardverépítés szakterülettel, sőt kettő magyar megfelelő is van (amelyek persze nem felelnek meg a célnak), új szócikk nem hozható létre, ellenkező esetben a CT vagy törölteti, vagy hosszú érvlistára van szükség a CT meggyőzésére, ami nem teljesen az idő- és költséghatékonyság irányában hat.
- b) a magyar megfelelők ugyanakkor legalábbis rejtélyesek, automatikusan generáltak, vagyis az ekvivalensen és a hivatkozáson kívül (amely sokszor elavult és/vagy félrefordítást tartalmaz) nem tartalmaznak sem definíciót, sem kontextust, sem egyéb megjegyzést.
- c) a rossz szócikk nem törölhető, mivel X számú nyelvi ekvivalenst és definíciót tartalmaz, a törléshez annyi nyelvi osztállyal és intézménnyel való hosszas intézményközi egyeztetés szükségeltetne, ahány ekvivalens megvan.

Mivel a szócikkhez általában már több nyelven meg van adva a definíciónak megfelelő ekvivalens, a szócikk nem törölhető és a szakterület sem változtatható meg. A CT útmutatása alapján azonban új szócikket ekkor sem lehet létrehozni: olyan szakterülethez írjunk be terminust, amely terminus nem oda tartozik, feltéve, hogy a definíció elég széles (sic!). Ekkor azt a szóbeli tanácsot kaptuk, hogy a CT-t kérjük, változtassák meg a szakterületet, ami megint azt a problémát veti föl, hogy egyes nyelvekben megadott ekvivalensekhez jó lehet a szakterület, másokhoz viszont nem, tehát a változtatás csak újabb problémát vet föl.

Sokszor előfordul, hogy a forrásnyelven nincs semmilyen definíció, csak a kötelező mezők: a szakterület, a terminus-mező és a megbízhatósági kód van kitöltve, a szócikk tehát erősen hiányos (hivatkozás hiányában az alapbeállítás az, hogy a hivatkozás X intézmény Y nyelvi szolgálata).

Újabb eset az, amikor a definíció nem felel meg a terminológus céljainak.

Ha nincs tanácsi szócikk, de a forrásnyelvi terminusra más intézmény által létrehozott szócikk már létezik, ezt a szócikket kell bővíteni újabb nyelvi információkkal. A fő probléma jelenleg az, hogy az „új” nyelvek esetében angol forrásnyelvvél a másodlagos joganyagból terminuskivonatoló program segítségével a Bizottság mintegy 10 x 20 000 terminust vitt be a IATE-ba (hogy milyen kri-

tériumok alapján válogatták ki a terminusokat, azt nem lehet tudni). Ez nagy tömegű adatot jelent, amelyek esetében azonban csak a szakterület, az ekvivalens és a hivatkozás-mező¹⁷, valamint a megbízhatósági kód van kitöltve. Szakszerű meghatározás, információgazdag szövegkörnyezet és megjegyzések hiányában, valamint az ilyen esetben 1-es megbízhatósági kód láttán a fordítók nem bíznak meg ezekben a kártyákban még akkor sem, ha egyébként teljesen jók. Mivel a kártyák tulajdonosai a létrehozó intézmények, más intézmény terminológusa csak definíciót írhat hozzájuk (ami természetesen a legtöbb időt igénylő munka, ugyanakkor a kártya 'admin info' részében továbbra is a létrehozó intézmény fog szerepelni, magyarul: sehol sem fog megjelenni, hogy egy bizottsági kártyához egy tanácsi terminológus kutatott ki és írt definíciót), az esetlegesen hibás „ekvivalens” külső terminológus nem törölheti, nem módosíthatja, ugyanígy nem módosíthatja a hivatkozást sem. Ezt a helyzetet csak intézményközi terminológiai együttműködéssel lehet feloldani, ami még az e-mail korában is nyilvánvalóan lassú és nehézkes. A problémát jeleztük a CT-nek, minek folyamányaként a CT tájékoztatása szerint ezeket a kártyákat valószínűleg törölni fogják (ami áttörést jelentő előrelépés lesz a IATE megtisztítása, konszolidációja és végső soron a szakmai megbízhatóság irányában).

Feltételezzünk egy ideális esetet: van tanácsi kártya, jó a domain, csak a HU hiányzik. A terminológus feladata a definíció megadása, uniós kontextus keresése, megbízható hivatkozások felkutatása, a mélylink megadása. A teljesen kitöltött, információgazdag kártya ekkor a legmagasabb, a 4-es megbízhatósági kódot kapja. Ezt érzékelteti a *social inclusion* szócikk:

Entry Number	904777	
Domains:	2826 – Social affairs	Note:
Problem language	En	
Cross references	803011 (Related)	
787910 (Antonym)		
cs da de el en es et fi fr hu it nl pl pt sk sv		

Definition: A *social exclusion* fogalma egyszerre jelenít meg egy folyamatot, a folyamat eredményeként előálló állapotot, valamint egy viszonyt. A *social inclusion* ezek együttes meghaladását jelenti: vonatkozik a kirekesztődést előállító strukturális-hatalmi viszonyok átalakítására (mégpedig a hatalomból kiszorulókkal és eszközökkel való felruházása révén), vonatkozik a kirekesztettség állapot megváltoztatására (helyzetjavító komplex szociálpolitikai programok révén), és vonatkozik egy olyan társadalompolitikai keret megteremtésére, amely kiterjeszti a társadalmi tagság fogalmát és terjedelmét mindama területekre és csoportokra, amelyeket és

¹⁷ A hivatkozások néha régen eltörölt jogszabályokra utalnak, tehát nem relevánsak.

akiket a hagyományos jóléti programok mindeddig vagy el sem értek, vagy legfeljebb a társadalom perifériáján tartottak. Azaz, a *social inclusion* röviden a társadalmi részvétel és részesedés újrászabályozását, valamint a társadalmi tagság terjedelmének kiszélesítését jelenti.

Reference: Szalai Júlia: A társadalmi kirekesztődés egyes kérdései az ezredforduló Magyarországon www.szmm.gov.hu/downl...¹⁸

Term Group: 1	Council	Reliability: 4
Term:	társadalmi befogadás	
Reference:	Európai szociális dimenzió: online Fogalomtár Corvinus Egyetem moodle.disabilityknow...	
Note:	A „társadalmi befogadás” a „társadalmi kirekesztés” ellentéte.	
Context:	„A társadalmi befogadás támogatása a kirekesztés felszámolását szolgáló intézkedéseket jelenti, mint például: – iskolakerülők beiskolázása – munkanélküliek elhelyezkedésének támogatása – szakképzettség növelése – lakhatási körülmények javítása – egészségügyi ellátás javítása – családi válságkezelő programok”	
Context Reference:	Európai szociális dimenzió: online Fogalomtár Corvinus Egyetem moodle.disabilityknow...	
Customers:	CEDEFOP	

Term Group: 1	Council	Reliability: 4
Term:	társadalmi beilleszkedtség	
Reference:	Szalai Júlia: A társadalmi kirekesztődés egyes kérdései az ezredforduló Magyarországon www.szmm.gov.hu/downl...	
Note:	A „társadalmi beilleszkedtség” a „társadalmi kirekesztettség” ellentéte.	

Term Group: 1	Council	Reliability: 4
Term:	társadalmi beilleszkedés	
Reference:	Szalai Júlia: A társadalmi kirekesztődés egyes kérdései az ezredforduló Magyarországon www.szmm.gov.hu/downl...	
Note:	A „társadalmi beilleszkedés” a „társadalmi kirekesztődés” ellentéte.	

A terminológia helyzetének érzékeltetésére, valamint a terminusok kialakításának, a megnevezések születésének fázisaira, mint cseppben a tenger, kiváló példa az adatbázis nevének, valamint az adatbázis alkotó *alapentitás*nak az elnevezése.

¹⁸ A hivatkozásokat felhasználóbarát megoldásként mélylinkben adjuk meg, jóllehet ez a jogászok szerint szerzői jogi aggályokat vet föl.

A IATE magyar elnevezésére az alábbi webhelyen még megmaradt az angol rövidítés és a frappáns, mert értelmező fordítás („Megjegyzés: a IATE nevű új intézményközi adatbázisra való áttérés miatt az Eurodicautom frissítése véget ért. A további változásokról folyamatosan tájékoztatást adunk.”)¹⁹ Ezek után következett a terminológusok intézményközi egyeztetése, amely a szó szerinti fordítás politikáját tükrözve az „Európai interaktív terminológia” megnevezést gyártotta az adatbázisra. Bizonyosra vehető, hogy – mint oly sok esetben – ez utóbbi, csak írott szövegekben használt hivatalos megnevezés el fog válni a köznyelvitől (*intézményközi adatbázis*), valamint a szakzsargonról (magyarul: *IATE*). Az *alap-entitás* esete: a köznyelvi szótárírás során megszokott lexikográfiai elnevezések (szócikk, szócikkfej stb.) helyett a következőket találjuk: a IATE egyik forrásában, a TIS-ben a 11 nyelven egy fogalomnak megfeleltetett ekvivalensek és az összes hozzájuk tartozó mező együttesének a *card=carte*='kártya' volt a hivatalos írásbeli és szóbeli szakzsargonbeli megnevezése. A IATE-ban már megjelenik az *entry=entrée*='szócikk' megnevezés ugyanerre a valóságra, amelyet azonban kizárólag a IATE-statisztikák lekérdezésekor használnak, a szóbeli szakzsargonbeli elnevezés továbbra is a *card* maradt. Ugyanakkor ha a célnyelvi megfelelő és a hozzátartozó összes mező együttesét akarnánk megnevezni, bajban lennénk, mert erre hivatalos gyűjtőnév nincs!²⁰

Összefoglalás

A IATE monstre vállalkozás, melynek küldetése az intézményeknél elszigetelten létezett terminológiai adatbázisok egyesítése, a párhuzamosságok megszüntetése, a terminológiai egységesség megvalósítása, ezáltal a végfelhasználók jobb kiszolgálása, hozzájárulás a fordítások minőségének javításához. Tisztítása (belső szakzsargonnal: „konszolidálása”) létrejötte óta erőteljesen folyik, ám még mindig rengeteg duplikátumot, ellentmondásos kifejezést tartalmaz, és a terminológusok életét sem könnyíti meg. Kinyitását az uniós szövegeket fordító „külsősök” igénylik, ám a benne található adatokat a leírtak fényében kell értelmezni és kezelni, ekkor valóban a fordítás elengedhetetlen segédeszközévé válik.

¹⁹ <http://europa.eu/languages/hu/document/71>

²⁰ Az uniós szaknyelvek és szakzsargonok szövevényének kifejtése egy másik izgalmas és kiterjedt téma.

Hivatkozások

<http://europa.eu/languages/hu/document/59>

<http://www.magyarorszag.hu/kereses/jogszabalykereso>

<http://eur-lex.europa.eu/en/index.htm>

<http://ccvista.taiaex.be/>

<http://ec.europa.eu/eurodicautom/Controller>

http://www.eu2006.fi/news_and_documents/newsletters/en_GB/newsletters/

http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/hu/com/2005/com2005_0596hu01.pdf

<http://europa.eu/languages/hu/document/71>

<http://www.3sz.hu/pm/tanulmanyok/szalaijuli.doc>

<http://moodle.disabilityknowledge.org/mod/glossary/view.php?id=325&mode=date&hook=&sortkey=UPDATE&sortorder=desc&fullsearch=0&page=10>